

канонічний шлях усамостійнення УПЦ, однак рішення Почаївського собору, не були визнані ні Варшавою, ні Москвою й поклали початок інституційного розколу українського православ'я в роки війни.

Список використаних джерел

1. Савчук С. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді: У 5 т. / С. Савчук, Ю. Мулик-Луцик. – Вінніпег: Екклезія, 1984. – Т. 1: Київська церковна традиція українців Канади. – 616 с.
2. Archiwum Warszawskiej Metropolii Prawosławnej, sygn. 1151-RII-6D (Cerkiew ukraińska w latach 1939–1944).
3. Лисенко О. Є. Політика гітлерівського й сталінського режимів щодо українських національних церков / О. Є. Лисенко, В. А. Гриневиц // Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3-х томах. – Т. 2: Гриневиц В. А., Даниленко В. М., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є. Радянський проект для України. – К., 2004. – С. 282–307.
4. Мартирологія Українських Церков: В 4 т. – Торонто; Балтимор: Смолоскип, 1987. – Т. 1: Українська Православна Церква. – 1207 с.
5. University of Alberta Archives, Accession 2011–27 (Minenko Collection), box 57, item 1404.
6. Лисенко О. Релігійне життя в Україні (1941–1946 рр.) / О. Лисенко, М. Михайлуца, І. Поїздник // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси: у 2-х кн. – К.: Наук. думка, 2011. – Кн. 2. – С. 177–230.
7. Міненко Т., Православна Церква в Україні під час Другої світової війни. 1939–1945 (Волинський період) / Т. Міненко. – Вінніпег; Львів: Логос, 2000. – Т. 1. – 392 с.
8. Борщевич В. Українське церковне відродження на Волині (20–40-ві рр. ХХ ст.) / В. Борщевич. – Луцьк: Вежа, 2000. – 254 с.
9. Gerus O. The Ukrainian Orthodox Church during World War II: Archbishop Ilarion Ohienko and Politics of Religion / O. Gerus // Faith and Culture. – 1985–1989. – No 7. – P. 83–120.
10. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т., 5 кн. / І. Власовський. – К.: Либідь, 1998. – Т. 4: (ХХ ст.). – Ч. 2. – 399 с.
11. Вишиванюк А. Митрополит Алексій (Громадський) – Екзарх Української Автономної Православної Церкви (1941–1943) / А. Вишиванюк // Вестник Православного Свято-Тихоновського богословського інститута. Серія II. История Русской Православной Церкви. – М., 2007. – Вып. 4 (25). – С. 71–95.
12. Победа близка: обращение к клиру и верующим Украины ко дню Рождества Христова и 25-летия советской Украины. – Режим доступу: <http://jarushevich.narod.ru/RECH/r20.htm>.
13. Борщевич В. Автономна Православна Церква на Волині / В. Борщевич. – Луцьк: РВВ ВДУ ім. Лесі Українки, 1998. – 97 с.
14. Галузевий державний архів Служби безпеки України, ф. 6, оп. 1, спр. 75198 фп, 222 арк.

Andrii Smyrnov

THE CREATION OF THE AUTONOMOUS ORTHODOX CHURCH IN UKRAINE IN 1941

The article deals with the creating of the Autonomous Orthodox Church in German-occupied Ukraine. This Church, under Metropolitan Oleksii (Hromadskiy), recognized the authority of the Moscow Patriarchate over the Ukrainian Church, but he considered his connection with Moscow as a necessary tactical formality.

Key words: *the Orthodox Church, Volhynia, Moscow Patriarchate, hierarchy, Oleksii Hromadskiy.*

Ярослав Стоцький (м. Тернопіль)

ПРОЦЕС ТРАНСФОРМАЦІЇ ДУХОВЕНСТВА І ПАРАФІЙ ГКЦ В РПЦ У ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ В 1945–1946 РР.

У статті досліджено процес переходу греко-католицького духовенства і його парафій у російське православ'я та роль і методи у цьому так званому «возз'єднанні» уповноважених Ради у справах РПЦ у західноукраїнських областях України й ієрархії РПЦ.

Ключові слова: *церкви, греко-католики, православні, уповноважений.*

Руська (Російська) Православна Церква (РПЦ), присутність якої у західноукраїнських областях України на 1945 р. була незначною, після Львівського псевдособору ГКЦ (8–10 березня 1946 р.) протегована сталінським режимом, абсорбувала значну частину греко-католицького духовенства, віруючих, храмів, «оправославнюючи» його, за безпосередньої участі уповноважених Ради у справах РПЦ (далі – РСРПЦ), і таким чином «окуповуючи» колишню греко-католицьку територію, сприяючи її радянській.

Коли у 1989–1991 рр. активізувався процес демократизації радянського суспільства, який призвів до краху СРСР, одночасно тоді ж розгорнулося міжконфесійне протистояння між УГКЦ і РПЦ/УПЦ, до якого долучилася УАПЦ, а із середини 1992 р. – й УПЦ КП. Почався полівекторний міжконфесійний процес трансформації й не завжди безболісний для суспільства Західної України. У другій половині 1990-х рр. ці міжконфесійні переходи, в основному, згасли, – мапа так званих «традиційних Церков» стабілізувалася. У наш час, у зв'язку із неймовірним зростанням національного патріотизму в українському суспільстві, причиною якого є українська «Революція Гідності» і російсько-українська війна, знову спостерігаємо конфесійні трансформації, а саме – переходи парафій (і подекуди духовенства) УПЦ в УПЦ КП. У цьому процесі є важливою позиція не тільки ієрархії місцевих єпархій зазначених Церков, але, і що важливо, органів державної місцевої влади.

Винесена у титул статті досліджувана проблема є актуальною, бо розкриває роль і методи державної влади і церковних інституцій в конфесійному трансформаційному процесі і висвітлює наскільки толерантно чи тоталітарно цей процес відбувався у зазначених роках і які уроки з нього можна почерпнути для нашого сьогодення, що, загалом, становить мету дослідження.

З цього випливає, що об'єктом дослідження є процес трансформації духовенства і парафій ГКЦ в РПЦ у 1945–1946 рр., а предметом – методи, які використовувала державна влада і Московська патріархія для цього переходу і водночас для «оправославнення» греко-католицького населення західноукраїнських областей України.

У 1945 р. з метою «оправославнення» греко-католицьких віруючих східно-галицьких областей України РСРПЦ спільно із Московським Патріархатом утворили Львівсько-Тернопільську єпархію РПЦ.

Яким же був православний фундамент у західних областях України для цієї новоствореної єпархії, коли сюди 27 квітня 1945 р. з Києва приїхав новопризначений єпископ Львівський і Тернопільський Макарій (Михайло Оксіюк) і обрав тоді ж своєю резиденцією єдину у Львові православну Свято-Георгіївську церкву.

За статистикою міжвоєнного періоду у Тернопільському воєводстві у 1927 р. налічувалося 327 православних віруючих, із них 150 – проживали у Зборівському повіті і в основному були сконцентровані у с. Панасівка. На літургію вони ходили на Крем'янецьчину – у села Крутнів або Волиця, де православ'я впроваджене російським царизмом ще у 30-х роках ХІХ ст. (реформа Семашка). У міжвоєнні роки у с. Панасівка не було ні Православної церкви, ні каплички, та й у селах інших повітів воєводства також не було жодних православних святинь і священиків, церковних ґрунтів [1, арк. 3].

Майже ідентична ситуація щодо православ'я у цей міжвоєнний період була у Станіславському воєводстві, де налічувалося 217 православних віруючих у 8 повітах із 16 і котрі також не мали жодних культових приміщень [2, с. 287].

У Львівському воєводстві у міжвоєнний період діяли три православні громади, і відповідно, церкви – у Львові, селах Городжів Магерівського повіту, і Корчин Радехівського повіту [3, арк. 19].

Але ще під час першої більшовицької окупації Західної України (1939–1941 рр.) нова влада здійснила адміністративно-територіальну реформу. Внаслідок цього в грудні 1939 р. Крем'янецький повіт із майже 20 тисячами православних віруючих (а також із значним числом протестантів) виведено із складу Волинської області і введено до складу Тернопільської області. На основі цього повіту створено Крем'янецький, Шумський, Лановецький, Почаївський, Вишнівецький і Велико-Дедеркальський райони. У цих районах, т. зв. «волинських», на 1945 р. налічувалося 152 діючі православні церкви, у яких служили 150 священиків [4, арк. 2]. Водночас, у 1945 р. утворено Волинсько-Рівненську єпархію РПЦ, тож зазначені райони відійшли до складу Львівсько-Тернопільської єпархії РПЦ. Завдяки цьому єпископ Макарій,

прибувши навесні 1945 р. у цей регіон, отримав непоганий плацдарм для наступу на ГКЦ.

Окрім того, у тому ж році православними стали ще понад десять громад у східногалицьких районах західноукраїнських областей. Отож, окрім православних громад волинських районів Тернопільщини, православні парафії виникли і діяли у: селах Дальній Кут (тепер приєднане до с. Кути) Бережанського району Тернопільської області; Бітля і Верхня Яблунька Турківського району Дрогобицької області; містах Станіслав, Галич, Коломия, Снятин і селі Мишин Коломийського району Станіславської області; містах Львів, Сокаль; селах Городжів Магерівського району, Корчин Радехівського району, Дмитровичі Винниківського району, Долиняни Городоцького району, Поморяни Поморянського району, Стрепнів Ново-Милятинського району, Вороблячин Немирівського району, містах Броди, Щирець. [6, арк. 19]. Таким чином, на середину 1945 р. у західних областях України були діючими 171 парафіяльна православна церква і приблизно стільки ж священнослужителів, а також чотири чоловічі православні монастирі: Почаївська лавра, скит Почаївської лаври, Малозагаєцький, Крем'янецький (сумарно, близько 140 ченців) і один жіночий Обичецький монастир, в якому знаходились майже 50 черниць [7, арк. 42]. Отож, кадровий потенціал на місцях у єпископа Макарія був, а підтримка НКДБ, РСРПЦ та партійних органів влади надавала йому впевненості в успішному знищенні ГКЦ.

В інформаційному звіті уповноваженого РСРПЦ при РНК СРСР в УРСР П. Ходченка за IV квартал 1945 р. підсумовується перший практичний етап (дособоровий) приєднання (із наступним возз'єднанням) греко-католицького духовенства до «ініціативної групи», який проводили уповноважені РСРПЦ західних областей України. Отож, до «ініціативної групи» в жовтні того року, згідно із даними уповноважених Ради, фактично приєднано 796 священників із 1259 [8, арк. 83–84].

Оскільки облік греко-католицького духовенства уповноваженими постійно уточнювався, а процес приєднання греко-католицького духовенства до «ініціативної групи» тривав, на січень 1946 р., за даними уповноважених, ця статистика була вже такою: приєдналося 859 священників із 1294. В областях це становило: Дрогобицька область – 270 із 323 облікованих священників; Львівська – 230 із 357; Тернопільська – 188 із 270; Станіславська – 171 із 339 [9, с. 89–90].

Відповідно, тривав, але повільніше, процес переходу до РПЦ греко-католицьких громад. Він не міг бути динамічним і масовим у 1945 р., бо приєднання духовенства до «ініціативної групи» було персональним рішенням священника, а не його парафіян. Тим більше, що офіційної постанови, тобто очікуваного собору про возз'єднання ГКЦ із РПЦ ще не було. Тому-то парафіяни «поспішали повільно».

Так, на жовтень 1945 р. у цих областях всього була 171 православна громада, із них 152 – у волинських районах Тернопільщини і 19 – в решти галицьких районах західних областей. Також налічувалося 4 чоловічих та 1 жіночий православних монастирів. А на січень 1946 р. до них приєдналися ще тільки 9 із 2286 греко-католицьких громад, облікованих на цей час уповноваженими.

Уповноважений РСРПЦ у Львівській області в інформаційному звіті за III квартал 1945 р. зазначав, що із 337 священників ГКЦ приєдналися до «ініціативної групи» 198 священників, але з них тільки один священник прийшов до єпископа Макарія, щоб перейти в православ'я, а решта тільки заявляли про це [10, арк. 3]. У третьому кварталі 1945 р. жодна православна громада не була утворена у Львівській області, а кілька існуючих були утворені ще до третього кварталу, та ще не були зареєстровані. Уповноважений П. Кучерявий пропонував республіканській Раді у справах релігійних культів, щоб через РПЦ присилати в область православних священників для заміни тих греко-католицьких священників, котрі не бажають приєднатися до «ініціативної групи».

На початку четвертого кварталу 1945 р. уповноваженому РСРПЦ у Львівській області А. Вишневіському надійшли від віруючих чотири заяви про реєстрацію

православних громад і церков. Зрозуміло, що ці заяви уповноваженим були негайно задоволені. У дві із тих колишніх греко-католицьких парафій, де знаходилися недіючі храми, уповноваженим були скеровані православні священники, а дві інші парафії були утворені переселенцями з Польщі. Їм для здійснення богослужінь передано польські костели, бо усі поляки із цих сіл виїхали до Польщі. Окрім того, уповноважений домовився з віруючими греко-католиками із трьох сіл, у котрі без офіційної їхньої заяви також скерував православних священників. У одному із сіл літургії проводилися в недіючому греко-католицькому храмі, а в двох інших селах літургії відбувалися в діючому греко-католицькому храмі після богослужінь греко-католицького священника. Ця почерговість по-радянськи, мала за мету поступове «оправославнення». Далі уповноважений зазначав, що «відступ від інструкції (інструкція № 58 щодо наступу на католицизм і ліквідації ГКЦ – Я.С.), зроблено з метою насадження якнайбільше православних священників для проведення місіонерської роботи проти унії. Згодом ці храми будуть відповідно оформлені. Вважаю, що з цією метою і в наступному необхідно направляти православних священників в недіючі греко-католицькі храми без офіційної заяви віруючих. Такі можливості є. Прошу на це Вашої санкції (уповноваженого Ради у справах РПЦ по УРСР П. Ходченка – Я.С.), а також погодження питання з екзархатом про направлення у Львівську область 10–15 священників» [10, арк. 16].

На 1 жовтня 1945 р. у Львівській області було тільки 11 діючих православних храмів, котрі обслуговували 1 єпископ, 12 священників та 1 диякон, із них 2 мали вищу богословську освіту, а 10 – середню богословську освіту [10, арк. 20].

Характерно, якщо на Львівщині на 1 січня 1946 р. налічувалося тільки 11 православних парафій і храмів, а греко-католицьких – 522, то на 1 січня 1947 р. зафіксовано вже 231 православну громаду і церкву. Отож, другий етап (післясоборовий) приєднання греко-католиків до РПЦ, хоч проходив значно динамічніше, але майже за 10 місяців після Львівського псевдособору ГКЦ 8–10 березня 1946 р. близько 300 парафій не перейшли в московське православ'я. Натомість, возз'єдналися з РПЦ 255 священників, 19 деканів і їх заступників, 15 дияконів і 111 дяків [11, арк. 62].

Процес переходу греко-католицьких громад у православ'я на Станіславщині також був значно повільнішим у дособоровому періоді, ніж самого духовенства. Так, на 1 серпня 1945 р. тут перейшли до РПЦ лише три громади: у Станіславі, Галичі і Снятині із 566 парафій ГКЦ [2, с. 38–39], в той час як до «ініціативної групи» приєдналися 51 священник і 4 дяки із 372 священнослужителів [2, с. 43]. Станом на 15 лютого 1946 р. у Станіславській області до «ініціативної групи» приєдналися 164 священники і 53 дяки із 341 священнослужителів [2, с. 46].

24–25 лютого 1946 р. після хіротонії на єпископів, відповідно, священників Антонія (Пельвецького) і Михаїла (Мельника) у західних областях України фактично почалася структуризація РПЦ – утворення двох нових єпархій. Таким чином, у цих областях налічувалися такі єпархії: Львівсько-Тернопільська – єпископ і архімандрит Успенської Почаївської лаври Макарій; Станіславсько-Коломийська – єпископ Антоній; Самбірсько-Дрогобицька – єпископ Михаїл. Оскільки ж греко-католицькі громади майже не переходили до березня 1946 р. в православ'я, то єпископ Антоній у цей час мав у своєму підпорядкуванні тільки чотири зареєстровані православні громади: у Станіславі, Коломиї, Галичі та Снятині.

Після Львівського псевдособору статистично Станіславська православна єпархія вже мала значно більшу кількість релігійних громад. Так, станом на жовтень 1946 р. у ній налічувалися 542 парафії офіційно оформлені у структурі РПЦ і зареєстровані в обласного уповноваженого РСРПЦ із 674 колишніх громад ГКЦ, а також возз'єдналися із московським православ'ям 271 священник із 322 греко-католицьких [2, с. 56].

У Тернопільській області, згідно з даними обласного уповноваженого РСРПЦ І. Чирви, на 1 червня 1945 р. обліковано 325 священників ГКЦ, які служили на

парафіях у 539 храмах [12, арк. 79–80]. 1 грудня 1945 р. із зазначеного числа духовенства залишилися 270 священиків [12, арк. 81]. Цю різницю уповноважений пояснював тим, що 55 греко-католицьких священиків відмовилися від возз'єднання з РПЦ, тому одні з них виїхали до Польщі, інші – взагалі невідомо куди, а решта були заарештовані органами міліції чи державної безпеки за так звану «контрреволюційну діяльність». Отож, із 270 греко-католицьких священиків членами «ініціативної групи» станом на 1 грудня 1945 р. стали 188 священиків ГКЦ, решта на той час увійти до неї відмовилися, мотивуючи свою позицію тим, що бояться помсти з боку ОУН чи УПА, а також тим, що «... ми дали присягу Папі Римському не зраджувати віри і порушити присяги ми не можемо» [12, арк. 88].

Тому, уповноважений, щоб не мати проблем із опозиційним греко-католицьким духовенством на території Тернопільської області, пропонував своєму керівництву, щоб після Львівського собору 1946 р. всіх священиків, котрі не перейдуть в православ'я, з території області усунути («убрать») [12, арк. 81]. Таким чином, доля опозиції ГКЦ на Тернопільщині була заздалегідь спланована, виходячи навіть з пропозиції уповноваженого обласного рівня. Одночасно в такий спосіб повинно б «розчиститися» поле для московського православ'я, для його «спокійного» утвердження на чужій йому території.

Арешти і ув'язнення греко-католицького духовенства, яке відмовилося возз'єднатися із чужим йому російським православ'ям, розчистили поле для «оправославнення» Тернопільщини, а точніше – її галицьких районів. Бо у волинських районах області на квітень 1946 р. налічувалися 161 священик і 25 дияконів РПЦ, котрі обслуговували 154 парафії. Все це було так зване православне кадрове духовенство. Із 161 священика РПЦ богословську освіту мали лише 16 священиків, тобто всього лише 10 %, а з 25 дияконів богословська освіта була тільки у 2, що навіть менше 10 %. Водночас, не богословську освіту мали: вищу – 20 священиків; середню – 77 священиків і 4 диякони; нижчу 48 священиків і 19 дияконів [13, арк. 22].

Бачимо, який низький богословський рівень несло російське православ'я на значно вищу за богословським рівнем християнську територію Тернопільщини. Бо не було на Тернопільщині жодного греко-католицького священика, котрий би не закінчував богословську семінарію чи Львівську богословську академію. Судячи із того, що 48 священиків і 19 дияконів РПЦ на Тернопільщині мали нижчу загальну освіту, не тільки богословський, але й загальноосвітній рівень православного духовенства незрівнянно поступався освіченості греко-католицького духовенства.

Мабуть, поруч з іншими причинами, низька освіченість «московського попівства» мала негативне значення у насадженні російського православ'я на Тернопільщині. Миряни, наприклад, мали змогу порівняти богословський рівень знань греко-католицького духовенства і православного, тому до останнього, окрім всього іншого, ставилися негативно. Що, зрештою, відчували на собі ті ж православні священики, бо неодноразово скаржились уповноваженому на несприйняття їх колишніми мирянами ГКЦ і просили його, щоб перевів їх на більш проправославні парафії.

В основному, греко-католицьке духовенство поділилося напередодні собору на три групи: перша – за возз'єднання, яка вступила у члени «ініціативної групи»; друга – вичікувала, що вирішить уже згаданий собор; третя – залишилась вірна ГКЦ і готувалася після собору перейти у підпілля.

Таким же чином розділились і миряни греко-католики. Перша група була більшою як серед духовенства, так і серед мирян. Вони мотивували свою позицію тим, що возз'єднався український народ, отже повинна возз'єднатися і віра. Друга група своє вичікування мотивувала боязню терору з боку підпілля ОУН і УПА щодо себе та своїх родин. Третя група – це ті миряни, які готові були прийняти смерть, але не зрадити своїй Церкві.

Починаючи з другого кварталу, а саме із 25 квітня 1946 р., уповноважений РСРПЦ у Тернопільській області К. Куліченко отримав вказівки від РСРПЦ при Раді

Міністрів (далі – РМ) СРСР про проведення реєстрації колишніх греко-католицьких священників, парафій і виконавчих церковних органів, зрозуміло, що в структурі РПЦ. Відсутність у Тернополі осідку Львівсько-Тернопільського православного єпископа, на той час Владики Макарія, а також, як випливає з інформаційних звітів, якась непослідовність уповноваженого РСРПЦ К. Куліченка, утруднювали реєстрацію. Тож, на 30 червня 1946 р. офіційно зареєстровано тільки 19 колишніх греко-католицьких священників і 22 парафії [13, арк. 45]. Та, судячи із заповідей К. Куліченка своєму керівництву – голові РСРПЦ при РМ СРСР Г. Карпову та уповноваженому РСРПЦ при РМ УРСР П. Ходченку, реєстрацію він зобов'язався закінчити у липні 1946 р., в першу чергу – серед духовенства.

Як реагувало місцеве населення на возз'єднання з РПЦ? К. Куліченко наводив такий приклад. За словами священників Маркієва (м. Чортків), Трофимчука (м. Копичинці), Гунчака (Гусятинський район), Паляшниці, Бубняка, Богатюка (Білобожницький район) й інших – місцеве віруюче населення переважно реагувало на возз'єднання нормально, спокійно [13, арк. 46].

Якщо возз'єднання згаданою першою, а поступово – і другою групами священників і мирян сприйняте, може, не стільки нормально, а як безвихідь, то, на відміну від них, третя група компромісу між совістю і вірою не шукала, тому не сприйняла возз'єднання, а в ім'я збереження своєї Церкви переходила на нелегальне становище.

Так, 25 травня 1946 р. до уповноваженого РСРПЦ К. Куліченка приїхали греко-католицькі священники із Скалатського району Григорій Алиськевич, Омелян Юрик, Михайло Гайдукевич і заявили, що відмовляються від свого сану і служіння церкві, (мається на увазі РПЦ). Отець Г. Алиськевич мотивував це станом свого здоров'я, о. А. Юрик заявив, що себе він не перевиховав і не готовий прийняти православ'я, о. Р. Гайдукевич особисто з К. Куліченком не зустрічався, а через о. Г. Алиськевича переказав, що з цього дня він – не священник для РПЦ [13, арк. 45].

Прибулі з Польщі священники-переселенці (10 осіб) перейшли до РПЦ, отримали від єпископа призначення на парафії і зареєструвалися в уповноваженого РСРПЦ у Тернопільській області К. Куліченка [13, арк. 50].

Відсутність єпископа у Тернополі, трудність і тривалість шляху до Львова, період релігійних свят – все це сповільнювало процес реєстрації. Окрім того, К. Куліченко після собору вже не міг опрацювати майже потроєну кількість священників і парафій. Тож, якщо до березня 1946 р. в області було 154 парафії РПЦ, то після возз'єднання їх число зросло до 700. Крім того, треба було вирішувати питання чернецтва, бо в області збереглося 18 чернечих осідків і 12 монастирів забороненої ГКЦ. Власне, репресії проти духовенства ГКЦ та її активних віруючих з метою їхнього знищення, а також перепони в нормальному служінні легальних конфесій з метою поступового їхнього зменшення, були характерними ознаками політики радянського тоталітарного атеїстичного режиму щодо свободи віросповідання і безпосередньо стосувалися в даному аспекті й західних областей України.

Процес трансформації духовенства і парафій ГКЦ в РПЦ тривав до кінця 1940-х рр. Тож, підсумовуючи, доцільно навести витяг із доповіді Г. Карпова членам Політбюро ЦК ВКП(б) з приводу ліквідації ГКЦ в УРСР та безпосередньо з адресованої її копії М. Хрущову від 8 жовтня 1949 р., в якій зазначено, що за період з 1946 р. – до серпня 1949 р. возз'єдналися з РПЦ: у Дрогобицькій області – 727 парафій, 303 священники, 394 диякони; у Львівській – 600 парафій, 316 священників, 7 дияконів; у Станіславській – 599 парафій, 270 священників, але не возз'єднався жоден диякон; у Тернопільській – 668 парафій, 233 священники, 54 диякони [9, с. 227]. Усього: 2594 парафії і стільки ж храмів, 1122 священники і 455 дияконів.

Однак реальний дух возз'єданого духовенства залишився й надалі греко-католицьким, що й відмітив Г. Карпов: «Хоч і возз'єдналися, і перестали під час літургії згадувати (пошановувати) папу Римського, але в той же час поки-що не згадують і патріарха Московського і всієї Русі» [9, с. 227–228].

З іншого боку, проповідницька діяльність, хоч і незначної кількості (160 осіб із 590 невозз'єднаних, решта – 430 священників і чернецтва були репресовані і засуджені на 10 років позбавлення волі), підпільного духовенства ГКЦ та посередницька нелегальна місійно-катехична й організаційна праця жіночого чернецтва забороненої Церкви, як, зрештою, й саме їхнє існування, були викликом сталінському режимові і Московському Патріархату та стримували возз'єднане духовенство і парафіян від динамічного «оправославнення» у західноукраїнських областях України.

Список використання джерел

1. Державний архів Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської обл.), ф.р. 231, оп.6, спр. 532.
2. Андрухів І. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944–1990 роки: Історико-правовий аналіз / І. Андрухів. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 432 с.
3. Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.), ф.р.1332, оп.2, спр. 3.
4. Держархів Тернопільської обл., ф.р.3240, оп.1, спр. 1.
5. Держархів Львівської обл., ф.р.1332, оп.1, спр. 1.
6. Держархів Львівської обл., ф.р.1332, оп.2, спр. 3.
7. Держархів Тернопільської обл., ф.П.1, оп.1, спр. 1454.
8. Держархів Львівської обл., ф.П.3, оп.1, спр. 212.
9. Сергійчук В. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / Володимир Сергійчук. – Київ: Дніпро, 2001. – 492 с.
10. Держархів Львівської обл., ф.р.1332, оп.2, спр. 2.
11. Держархів Львівської обл., ф.р.1332, оп.2, спр. 6.
12. Держархів Тернопільської обл., ф.П.1, оп.1, спр. 283.
13. Держархів Тернопільської обл., ф.П.1, оп.1, спр. 585.

Yaroslav Stotckyi

TRANSFORMATION PROCESS OF UGCC CLERGY AND PARISHES INTO ROC IN GALICIA REGIONS OF UKRAINE IN 1945–1946.

The article investigates the process of conversion of Greek Catholic clergy and parishes to Russian Orthodoxy; role and methods in this 'so called' reunion of ROC authorized council representatives in Galicia regions with ROC clergy.

Key words: *clergymen, parishes, churches, Greek Catholics, orthodox, authorized representative, process.*

Елла Бистрицька (м. Тернопіль)

ОСОБЛИВОСТІ КАНОНІЧНОГО СТАТУСУ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У ПОЛЬЩІ (1944–1948 РР.): ІСТОРИЧНІ РЕФЛЕКСІЇ

У статті аналізується комплекс заходів, які здійснили Московський Патріархат за участю радянських і польських органів влади щодо зміни канонічного статусу Православної церкви у Польщі з метою встановлення контролю над її діяльністю.

Ключові слова: *Православна церква у Польщі, Польська православна церква, Московський Патріархат, митрополит Діонісій, Г. Свентковський.*

Загострення соціально-політичної ситуації в Україні, що призвело до масових протестів наприкінці 2013 р. й мало своїм продовженням brutальне втручання у внутрішні справи України аж до анексії Криму з боку Російської Федерації та розв'язання війни в Донецькій і Луганській областях, актуалізувало проблему формування національно зорієнтованої церкви. В цих умовах підпорядкування Української православної церкви (далі – УПЦ) Московському Патріархату (далі – МП) виявило абсурдність її нинішнього канонічного статусу. Ініційовано процес об'єднання православних церков в Україні. Попри існуючі високі соціальні очікування, досвід виходу з-під юрисдикції МП інших православних церков свідчить про довготривалість цього процесу та втручання множини політичних чинників. Російська держава завжди опікувалась цілісністю МП і зміцненням його впливу за кордоном. Це питання набрало політичного значення, оскільки церква використовувалася як важливий канал трансляції великодержавної ідеології для забезпечення інтересів Російської імперії, згодом СРСР на протегованих територіях.